

35–46.

РЕЗЮМЕ ПОСЛЕДНИЙ ПРШЕМЫСЛОВИЧ НА ЧЕШСКОМ ТРОНЕ ВАЦЛАВ III: УСПЕХИ И ПРОСЧЕТЫ ЕГО ПРАВЛЕНИЯ

Лихтей И.М. (Ужгород)

В статье рассматриваются основные направления внутренней и внешней политики последнего представителя династии Пршемысловичей на пражском троне Вацлава III, который после смерти в 1305 г. своего отца Вацлава II в возрасте неполных 16 лет стал правителем трёх королевств: Чешского, Польского и Венгерского. Во внешней политике Вацлав III закончил мирные переговоры с немецким королем Альбрехтом II Габсбургом, потерял Хеб (Эгер), а Поморье был вынужден передать бранденбургским маркграфам. Он также отрекся в пользу Оттона III Виттельсбаха от венгерского трона, аннулировал свое сватовство с последней представительницей династии Арпадовичей и женился на Виоле Цешинской. В Польше Вацлав III твердо решил продолжить политику своего отца, направленную на утверждение там чешского владычества. Но здесь судьба нанесла непоправимый удар по династии Пршемысловичей. Отправляясь в поход на Польшу, Вацлав III был убит, возможно, неизвестным аристократом в Оломоуце в августе 1306 г. Двор молодого короля обвиняли в аморальности.

Ключевые слова: Чешское королевство, династия Пршемысловичей, священная Римская империя, польские княжества, Венгерское королевство

SUMMARY VACLAV III – LAST PRSHEMYSLOVYCH ON THE CZECH THRONE: SUCSESSES AND ERRORS OF HIS RULE

I. Likhtey (Uzhhorod)

The article explains main course of the home and foreign policy of Vaclav III - the last representative of Prshemyslovych dynasty on the Prague throne, who, being in the age fewer than 16 became after his father's Vaclav II death, the lord of three kingdoms: Czech, Polish and Hungarian. In his foreign policy Vaclav III completed peace negotiations with the German king Albrecht I Gabsburg, forfeited Cheb and had to transfer Pomoria to Brandenburg counts. Likewise he abdicated the Hungarian throne in favour of Oton III Vitelsbah, broke off his betrothal with the last representative of Arpadovych dynasty and married to Viola Tieshynska. In Poland Vaclav III showed dead earnest to continue his father's policy, directed to consolidation of the Czech domination there. But here fortune inflicted insidious blow on Prshemyslovych dynasty. Starting the march to Poland Vaclav III was killed, probably by the unknown aristocrat, in Olomouc in August 1306. The young king's court was criticized for perversion.

Key words: Czech Kingdom, Prshemyslovych dynasty, Holy Roman Empire, Polish principalities, Hungarian kingdom.

УДК 94(439)“1440/1444”

БОРОТЬБА ЗА УГОРСЬКИЙ ТРОН МІЖ ГАБСБУРГАМИ ТА ЯГЕЛЛОНАМИ Й ПОЗИЦІЯ ЯНА ЇСКРИ (1440-1444)

Шпонтак К.О. (Ужгород)

Після раптової смерті німецького та угорського короля Альбрехта Габсбурзького 27 жовтня 1439 року вже третій раз за півстоліття сталося так, що угорський правитель не залишив за собою сина-спадкоємця. Ця обставина призвела до загострення династичної боротьби між двома могутніми династіями – Габсбургів та Ягеллонів – за угорську корону. Розрізненість угорської світської та церковної знаті у питанні престолонаслідування призвела до поляризації політичних сил, а саме – на прихильників габсбурзького легітимізму (більшість прелатів і магнатів) і на прибічників польсько-угорської унії

(більшість вищого і комітатського дворянства). Антагонізм між двома таборами, міжособні війни, неспроможність вирішення питання дипломатичним шляхом у той час, як всю військову силу потрібно було сконцентрувати на боротьбі проти османських військ, неминуче вели до внутрішньої феодално-громадянської війни.

Внутрішньою війною між прогабсбурзькими прихильниками Єлизавети (Ержибет), вдови угорського короля Альберта Габсбурзького та проягеллонським табором Владислава III Ягеллонського, польського короля за угорську корону розпочався цілий ряд військових конф-

ліктів за політичну гегемонію Габсбургів не лише в Угорському королівстві, але й в цілому середньоевропейському просторі. Ці конфлікти тривали з перервами упродовж усієї другої половини XV ст. та продовжилися і в наступних століттях. У цей же час активізувалася і Ягеллонська династія, яка також вирішила встановити свою гегемонію в Центрально-Східній Європі шляхом укладення польсько-угорської унії (ідейним натхненником цього плану став краківський єпископ Збігнев Олешницький). Уперше ці дві амбіційні династії зіткнулися у відкритій збройній боротьбі за чеську корону в 1438-1439 рр.

Метою дослідження є висвітлення початкового етапу військово-політичної боротьби за владу в Угорському королівстві між Ягеллонською та Габсбурзькою династіями в 1440-1444 рр. Згідно з поставленою метою ставимо перед собою такі завдання:

- охарактеризувати політичну ситуацію в Центрально-Східній Європі та з'ясувати обставини, які призвели до загострення боротьби за угорську корону між Габсбургами та Ягеллонами;
- висвітлити та проаналізувати основні події військово-політичної боротьби в 1440-1444 рр.;
- охарактеризувати роль Яна Їскри у габсбурзько-ягеллонському протистоянні;
- визначити зміни, які відбулися після чотирьохрічної боротьби у політичному й економічному житті Угорського королівства й, зокрема, словацьких земель.

В українській історіографії початковий етап військово-політичної боротьби між Ягеллонською та Габсбурзькою династіями в Угорщині в 1440-1444 рр., як і більшість інших проблем з історії Угорщини та Словаччини до цих пір не були комплексно висвітлені. В останні роки ситуація значно змінилася на краще, особливо на Закарпатті. Розширення політичних, економічних та культурних зв'язків цього регіону з Угорщиною та Словаччиною дедалі більше спонукають місцевих науковців до вивчення історії цих країн. Саме тому дана проблема на сьогодні є актуальною і заслуговує на детальне висвітлення.

У словацькій історіографії дана проблема, як і інші політичні, військові, суспільні, економічні та культурні події угорської історії, була детально досліджена та висвітлена в другій половині XX ст.. Це було пов'язано з неабияким зростанням ролі Словаччини в політичному житті Угорщини. Зі словацьких істориків детальною розробкою даної теми займався Петер Картоус [7]. Окремі аспекти зазначеної теми висвітлено у статтях Францішка Осланського [18] та Петера Раткоша [20]. В чеській історіографії дану проблему досліджував Мілослав Вах

[23].

Уже наприкінці 30-х років XV ст. в Угорському королівстві сформувалися сили, які розуміли, що політична інтеграція в німецьку політично роздроблену імперію ускладнить його політичну, господарську та військову стабільність і могутність та не забезпечить ефективну оборону країни перед турецькою загрозою. Натомість ці сили звернули свої погляди у бік Ягеллонської Польщі і вважали, що тісна співпраця саме з цією країною стане дуже вигідною для Угорського королівства. В той же час і з'явилася ідея угорсько-польської унії [9, 162].

Стани, які засідали на державному – виборчому – сеймі в перші дні 1440 року в Б'уді розділилися на дві частини. Одні підтримали вимоги Єлизавети та умови заповіту короля Альбрехта. Справа в тому, що під час свого короткого правління Альбрехту Габсбурзькому вдалося об'єднати під своєю владою Чеське королівство, Угорське королівство та Австрійське герцогство, утворивши своєрідну триєдину унію. Він заповідав, щоб після його смерті всю владу отримав його майбутній син і, таким чином, зберіг єдність цієї унії [19, 25].

Більшу частину становили ті, які не визнавали спадкові права королеви на трон, ані спадкові права її можливо народженого сина, і прагнули негайно обрати короля за допомогою вільних виборів, оминаючи принцип прямого престолонаслідування (від батька до сина). Однак вони готові були піти на компроміс з королевою та її прибічниками і запропонували обрати на трон такого короля, який зможе взяти Єлизавету за дружину. Впровадження принципу вільного вибору угорського короля було зумовлено не лише неприязню до габсбурзької династії, а, в першу чергу, потребою обрати такого короля, який зумів би протистояти турецькій експансії. Єдиним кандидатом на угорський трон (завдяки дипломатичній активності Кракова) був польський король Владислав III [7, 226].

Об'єднання Угорського та Польського королівств під скіпетром Ягеллонської династії в даній ситуації вбачалося найкращою запорукою угорської безпечності та було своєрідним відлунням угорсько-польської унії та співпраці з часів угорського короля Лайоша Великого. Почав реалізовуватися давній план краківського єпископа Збігнева Олешницького, який прагнув послабити габсбурзькі політичні прагнення та встановити ягеллонську гегемонію в центральній та південній Європі.

Оскільки Єлизавета не змогла відстрочити засідання сейму хоча б до того часу, поки не стане зрозуміло чи народиться спадкоємець чоловічої статі, то вона погодилася з рішенням угорської знаті обрати угорським королем Владислава. Також вона погодилася стати його дружиною.

Державний сейм обрання Владислава за короля Угорського королівства пов'язував з виконанням багатьох умов та вимог, серед яких були повинність захищати Угорське королівство і військовими силами Польщі, заборона повернення до Угорщини екс-імператриці Барбари Цельської, одруження з королевою Єлизаветою та ін. Сейм обрав делегацію на чолі з варадинським єпископом Яном де Домініс, яка мала підписати з польським королем та польськими станами «мир та угоду» [9, 162]. Вже наприкінці січня делегація була прийнята в Кракові.

У свою чергу Єлизавета теж вдалася до активних дій. Вона прагнула будь-яким способом завадити коронації Владислава. Після консультації з Ульріхом Цельським наказала своїй служниці Гелені Коттанерувій викрасти святотезанську корону з Вишеграду та вивезти її до Комарна [15, 218]. До Кракова вона відправила посла до угорських представників з вимогою припинити переговори. Східнословачьким землям, через які проходили основні шляхи сполучення з Польським королівством, скасувала сплату податків, завдяки чому заручилася їх підтримкою.

Народження Ладислава (Ласло), сина короля Альбрехта Габсбурзького (через те, що він народився після смерті батька його прозвали Погробком) не лише не завадило виникненню угоди, а, навпаки, пришвидшило її укладення. Владислав та польські сановники добре розуміли усі переваги та обопільні вигоди польсько-угорської унії. Оскільки Владислав прийняв усі умови, висунуті угорським сеймом, вислані угорські делегати 8 березня проголосили його королем Угорського королівства [2, 208]. Король, у свою чергу, пообіцяв, що перед коронацією укладе шлюб з Єлизаветою, надасть їй маєтки і підтримає її сина Ладислава в отриманні чеської та австрійської корони. У випадку, якщо він помре, не залишивши спадкоємця, забезпечить Ладиславу і угорський трон.

Таке вирішення питання не вдовольнило амбіції Єлизавети. Угорських послів, які поверталися з Кракова з інформацією про переговори, вона наказала ув'язнити, рішення Владислава визнала недійсним і проголосила свого сина Ладислава єдиним законним спадкоємцем угорського трону [3, 187]. Шукаючи підтримки на батьківщині свого чоловіка та опікуна для свого сина, вона до повноліття її сина передала владу над Австрійським герцогством, усупереч рішенням віденського сейму, герцогу Альбрехту VI. В Угорському королівстві вона оголосила, що буде правити одноосібно.

Ці рішення Єлизавети загострили політичну ситуацію в країні. Зникли надії й на те, що шлюбний зв'язок Владислава та Єлизавети врегулює політичне становище в Угорському королівстві. Потрібно було обирати між Влади-

славом та Ладиславом, між польським та німецьким союзом. Політичні погляди, родинні зв'язки, традиції і національні аспекти детермінували формування двох протилежних угруповань, що, у свою чергу, неминуче вело до переростання конфлікту у збройну боротьбу з усіма негативними наслідками для політичного та економічного становища країни.

Ягеллонська «партія» утворилася переважно з представників угорської вищої шляхти, вищих державних та комітатських чиновників, таких, як магнат Ян Гуняді, Понграц зі Св. Мікулаша, Ладислав з Нецпал, Орсаговці, Форгаховці, Ноффриовці, магнати з Павловец, графи з Періна, Бубековці, Другети та ін. Прибічниками польського короля виступили усі комітати Угорського королівства та більша частина церковного кліру [23, 189].

На прогабсбурзьку сторону перейшли гірничопромислові та торгові словацькі міста переважно з німецьким населенням. Крім цього, Єлизавета мала досить сильну підтримку і в середовищі вищої шляхти та церкви. Зокрема, підтримували її родичі, магнатський рід Цельських, дядько Фрідріх, а найбільше його син Ульріх, далі Ладислав Горянський, бан Мачви, вишеградський капітан і охоронець корони, магнат Мікулаш з Уйлаку, хорватський магнатський рід Франкапанів, сербський деспот Юрій Бранковіч. З церковних сановників її прибічниками були естергомський архієпископ Діоніз з Рімавської Сечі, його брат Томаш, комарнянський жупан, рабський єпископ Бенедикт, веспремський єпископ та ін. [7, 228].

Угорські проягеллонські сили, які виступили проти Єлизавети, були чисельніші. Проте, перевагою останньої було те, що вона швидше, ніж її противники зрозуміла потребу у завоюванні словацьких земель, на яких знаходилися десятки міст з переважаючим німецьким населенням, яке мало більше спільного з королевою, ніж з польським королем. Єлизавета правильно оцінила вигідне географічне розташування словацьких земель, карпатських гірських масивів у випадку наступу з півночі. У своїх стратегічних планах велике значення надавала торговим та гірничопромисловим містам, контролю над головними комунікаціями на словацьких землях, особливо північно-східних. Зрештою, Єлизавета мала намір захищати своє власне феодалне панство, надане їй ще 8 березня 1440 року самим Владиславом.

Проягеллонська «партія» - комітати, шляхта, також розуміли усі вигоди, які принесла б їм перевага на словацьких землях. Прогабсбурзькі настрої східнословачьких торгових та гірничопромислових міст спонукали угорські сили, які стояли на боці Владислава, до рішучих дій. Єгерський єпископ Шимон з Розганов'єц на чолі багаточисельного війська після довготри-

валої облоги здобув місто Пряшів, яке було чи не найбільшим прихильником Єлизаветиних планів на сході Словаччини [23, 179]. Основним завданням Шимона було зробити так, щоб Владислав, перетнувши кордон, не зіткнувся відразу ж з неприязню країни, яка пропонує йому королівську корону.

Переїзду Владислава до Угорського королівства всіляко противилася і частина польської верхівки. Причиною цього було не лише непоступливість Єлизавети, але й політичні проблеми всередині самого Польського королівства, проблема навколо Литви, фінансові труднощі. Зрештою, лише значна позика краківського єпископа Олешницького Владиславі, за яку йому король пообіцяв прибутки з польських володінь на Спиші (ці землі отримав польський король від Сигізмунда Люксембурзького, в якості застави за позику [14, 169]), прискорила королівський відхід до Угорщини 21 квітня 1440 р.

Довготривале перебування в Кéжмарку, де король був вже 23 квітня, свідчило про наростання нових сумнівів, з якими молодий король змушений був боротися. Усуненням суперечливих поглядів в його супроводі можна завдячувати єпископу Олешницькому та Шимону з Розганов'єц, відданим захисникам та основоположникам ідеї польсько-угорської унії. Відійшовши 4 травня з Кéжмарку, король залишив місто під керівництвом Мікулаша з Періна. Шлях його проходив через Спишську Нову Весь, Спишське Підграддя, Сабинів, уже добутий Пряшів, повз Лévочу та Кошиці, які зачинили перед ним ворота, до Єгера, резиденції єпископа Шимона, куди він прибув 14 травня [23, 179-180]. Через п'ять днів король прибув до Буди, завдяки переможному втручанням військ Шимона з Розганов'єц та його брата Штефана в Пешті, яке даремно обороняв Ульріх Цельський для тримісячного короля Ладислава. В цей час останній був поспішно коронований 15 травня в Столичному Белеграді [8, 9].

Перебування Владислава в Бúдинському замку, якому ворота відчинив палатин Вавринєць з Гедервару, спричинило хвилювання в Єлизаветиному таборі. Не заспокоїла королеву і згода Владислава зрєктися угорської корони і передати справу на вирішення державних зборів. Найбільше політичні прагнення Єлизавети послаблювала невизначеність габсбурзької політики, чільні представники якої зайняли по відношенню до спадкових прав її сина байдужу позицію. Ворожнеча між німецьким королем Фрідріхом IV Габсбурзьким та графами Цельськими, головною опорою угорської політики Єлизавети, унеможливила їх співпрацю. Найбільше суперечок в габсбурзькому домі викликали політичні плани Владислава, який зумів зав'язати з Фрідріхом дружні відносини.

Незважаючи на скрутне становище, королева не пішла на поступки і не погодилася на вирішення спірного питання шляхом дипломатичних переговорів. З Ра́би, де перебувала до цього часу, вона відійшла разом зі своїм сином та короною святого Іштвана до Братислави. В Ра́бі вона залишила свого радника Ульріха Цельського з сильним німецьким та чеським жовнірським гарнізоном.

Владислав ще 15 червня видав декрет, яким закликав усі стани до Бúди на вирішення спірних питань. В той же час розпочалися й перші збройні сутички. Угорські та польські заго́ни на чолі з єгерським єпископом Шимоном на деякий час здобули Ра́б і ув'язнили захисника рабського замку Ульріха Цельського і рабського єпископа Бенедикта. Обох полонених король Владислав вирішив використати в якості посередників в укладенні перемир'я з Єлизаветою. Графи, батько та син, лише під тиском обставин визнали Владислава за свого короля і пообіцяли, що вмовлять королеву піти на угоду з ним.

Наприкінці червня 1440 р. до Бúди зійшлися у великій кількості прелати та представники комітатської шляхти і одностайно проголосили Владислава угорським королем. Водночас коронацію сина короля Альбрехта визнали недійсною. Через те, що корона святого Іштвана, якою коронувався кожен угорський король, знаходилася в руках Єлизавети, Владислав 17 липня отримав з рук естергомського архієпископа лише копію корони Іштвана I [13, 160-161].

Коронація Владислава не зняла напругу між ворогуючими таборами і дипломатичні переговори переросли у відкриту збройну конфронтацію. Єлизавета, усвідомлюючи військову перевагу проягеллонських сил в країні, в першу чергу вирішила владнати свої стосунки з Фрідріхом, який своїм дружнім ставленням до Владислава власне підтримав антигабсбурзький «курс» Угорського королівства. Королева, оскільки ані в Чеському королівстві її плани та наміри не знайшли відповідної підтримки, довірила своєму таємному раднику Гашпару Шліку, колишньому писарю Сигізмунда та Альбрехта, переговори з Фрідріхом, основною метою яких було врегулювання їх відносин і примирення з її головними прибічниками Альбрехтом VI та Цельськими. Шлік, який уже на початку липня відбув до Відня, свою справу успішно виконав [23, 181].

Фрідріхові, який став спадкоємцем імператорської корони після смерті останнього представника Люксембурзької династії Сигізмунда I, до ягеллонської інтеграційної політики і прагнення династичної єдності Центральної Європи було, до певної міри, байдуже. Угорське королівство в його політичній концепції знаходилося на периферії. Саме тому він і не проявив жвавого інтересу до завзятої боротьби Єлизаве-

ти за встановлення габсбурзької гегемонії в Угорському королівстві. За все ж таки підписаною угодою з Єлизаветою 23 серпня 1440 р. він отримав лише те, чого хотів найбільше: опіку-ство над малолітнім Ладиславом та контроль над Австрійським герцогством. Єлизавета, у свою чергу, отримала 2500 злотих, за що їй також довелося віддати угорську корону [11, 177].

Королева після переїзду з Раби до Братислави де, завдяки вигідному стратегічному розташуванню міста, прагнула досягти певного спокою, глибоко помилялася. Околиці міста після смерті її чоловіка були осередком прикордонних конфліктів та розбою. Крім того, з її приходом до Братислави місту загрожувала небезпека ще й з тилу. Напруженість ситуації використав могутній магнат Понграц зі Св. Мікулаша, власник багатьох міст, містечок та замків на північно-західних словацьких землях. А його проягеллонський настрої відчула на собі Братислава вже в літніх місяцях 1440 р. [16, 87-88].

Поряд з Братиславою, яка стала політичним центром боротьби Єлизавети за угорську корону, знайшла королева надійну підтримку і серед центрально-словацьких гірничопромислових міст, які проголосили про свою прогабсбурзьку орієнтацію і долучилися до військових акцій значними фінансовими дотаціями [23, 184].

Проте однієї відданості королівських міст на словацьких землях, згоди матеріально та військово долучитися до відстоювання спадкового права Ладислава Погробка було недостатньо для покриття військових потреб. В цій несприятливій для Єлизавети ситуації на політичній сцені з'явилася ще одна визначна політична особистість з оточення загиблого короля Альберта – чиновник Ульріх Ейзингер, фінансист, який забезпечив її необхідними коштами для ведення боротьби з Ягеллонами.

Ейзингер разом з Гашпаром Шліком після того як їм не вдалося на початку травня в Буди домогтися визнання прав Ладислава на угорський трон, перенесли свої активні дії до Чеського королівства та Австрійського герцогства. Шлік вів переговори з Фрідріхом в Австрії, а Ейзингер зміцнював позиції Єлизавети у Чеському королівстві. Поряд з політичною місією Ейзингер також зайнявся наймом необхідної для ведення збройної боротьби кількості жовнірів. Варто відзначити, що чеські жовніри були найкращими тогочасними вояками, оскільки були добре загартовані тривалими війнами всередині країни (згадаймо тривалі гуситські війни та боротьбу за святоцлавську корону між Габсбургами та Ягеллонами) і за добрий жолд (платня за військову службу) готові були завоювати для Ладислава Угорське королівство. Окрім них, звісно, у військах, що воювали на словацьких землях були і самі словаки, а також німці, авст-

рійці, силезці, а, можливо, й поляки і угорці.

Особливе становище з-поміж чеських вояків зайняв нащадок моравської гілки збіднілого чеського шляхтицького роду Ян Їскра з Брандиса, якого королева найняла очолити її війська [18, 49]. Разом з ним до словацьких земель прибуло декілька тисяч колишніх гуситських воїнів. Саме з його іменем пов'язується майже десятилітня боротьба Габсбургів за угорську корону.

Влітку 1440 р. угорська вища шляхта, усвідомлюючи неминучість військового конфлікту, почала активно готуватися до наступу.

Основною опорою Єлизавети були такі словацькі землі:

- на заході – замки в долині річки Ваг: Тренчин, Суча, Вршатське Підграддя, Повазька Бистриця, Старград, Жиліна, Стречно на чолі з Ульріхом Цельським; граф Юрай зі Св. Юра і Пезинка. Землевласник Голича та Пайштуна Гашпар Шлік, єпископське місто Нітра;
- в центрі – гірничопромислові міста Банська Бистриця, Кремниця, Банська Штявниця, Нова Баня і Пуканець; замки Зволлен, Віглас, Ревішт, Лупча, Добра Нива, Шашів;
- на півдні (уздовж дунайської течії) – міста Братислава, Трнава, Шопронь, Раб, Комарно, Остріг;
- на сході – міста Кошиці, Лівоча, Бардіїв. Сабинів та тимчасово завойований противниками Пряшів, хоча вони з усіх сторін були оточені замками та маєтками угорських магнатських родів, зокрема графів з Розганов'єц, з Павлов'єц, з Перина, Бубеків, Другетів та Орсагів, підтримку яких Владислав отримав завдяки даруванню їм конфіскованих маєтків слабших та ізольованих прибічників Єлизавети [7, 233-234].

Єдиною перешкодою у перетворенні західно-словацьких земель на політичну та військову основу «Ладиславового Угорського королівства» з центром в Братиславі було те, що братиславський замок до сих пір перебував у володінні братиславських жупанів Штефана і Юрая з Розганов'єц, братів головного ідейного представника «Владиславового Угорського королівства» єпископа Шимона [6, 75].

Отже, як бачимо, непоступливість та прагнення досягти своїх цілей в обох таборах звели нанівець усі спроби дипломатично врегулювати питання престолонаслідування в Угорському королівстві і призвели до загострення збройного конфлікту в країні, який, у свою чергу, загрожував перерости у міжнародний, оскільки між собою суперничали дві могутні європейські династії – Габсбурги та Ягеллони.

Збройна боротьба між Єлизаветою та

Владиславом, яка з перемінними успіхами потрясала країну протягом 1440-1443 рр., не принесла жодній із сторін бажаного результату – угорської корони. З іншого боку, із стратегічної точки зору, однозначним переможцем з цієї боротьби вийшла Єлизавета. Незважаючи на не досить сприятливі умови на початку боротьби – малочисельність військ, недостатність фінансів, незначна підтримка угорської шляхти, пасивність цісаря Фрідріха у цьому протистоянні та його досить дружнє ставлення до Владислава – вона, завдяки військовій вправності та відданості своїх військ на чолі з видатним воеводою та дипломатом Яном Їскроу та іншими відданими капітанами, упродовж усіх трьох років здобувала перемогу за перемогою. Внаслідок військових та дипломатичних перемог вона не тільки зберегла свої позиції на словацьких землях, а й значно зміцнила їх, заволодівши всіма стратегічно важливими містами (Братислава, Кошиці, Пряшів, Кéжмарок, Лéвоча, Рихнава, Зволен, Спиш та ін.), замками (Братиславський, Зволенський та ін.), монастирями та шляхами, що сполучали Угорське королівство з Австрією, Польщею, Чехією, які до цього часу перебували під контролем Владислава. Їскру за його військові заслуги було призначено капітаном середньословацьких гірничопромислових міст (Банська Штявниця, Крémниця, Банська Бистриця, Люботова, Нова Баня, Пуканець і Бела), власником зволенського панства з містом Кру́пина, капітаном спиських і шариських міст (Лéвоча, Гéлниця, Смолник, Пряшів, Сабинів, Бáрдів та ін.) та міста Кошиці [17, 161]. Керував кошицьким та кремницьким монетними дворами. Так, за короткий час Їскра став наймогутнішим магнатом як найвищий капітан малолітнього короля Ладислава на словацьких землях. Менша частина словацьких земель належала Понграцеві зі Святого Мікулаша та Ціллівцям на заході та півночі Словаччини.

Натомість усі військові акції та дипломатичні спроби Владислава зламати сили супротивника та заволодіти усіма словацькими землями (саме вони упродовж усієї трьохрічної боротьби були основним об'єктом зазіхань з обох сторін), а з ними – і усім Угорським королівством, незважаючи на те, що з самого початку він мав набагато чисельніші війська, значну фінансову та військову підтримку з боку польської та угорської шляхти, «підтримку» самого Фрідріха у вигляді його пасивності до перебігу даного конфлікту, закінчилися поразкою. Часткові успіхи, які здобували його окремі загони під час трьохрічної боротьби, аж ніяк не вплинули на загальний перебіг конфлікту та його остаточний результат. Однією з причин таких наслідків для Владислава було те, що його угорські прибічники здебільшого переслідували свої особисті, маєткові інтереси, ніж потреби угор-

сько-політичної співпраці.

Отже, основним наслідком трьохрічної боротьби за «святостефанську» корону було те, що більша частина словацьких земель стала компактною «габсбурзькою державою» Єлизавети, яка роз'єднала територіальний зв'язок обох ягеллонських королівств. Феодално-громадянська війна не лише фінансово та військово вичерпала Угорське та Польське королівства, але й взаємовідчужила їх та послабила дієвість військ, воюючих проти османської імперії. Польське королівство, яке виступало основним фінансистом Владислава та його угорських прибічників, внаслідок поразки їх військової кампанії 1440-1442 рр., відмовилося від подальшого фінансування проягеллонського табору не тільки у боротьбі з Єлизаветою, але й у підготовці до наступу проти турків. Крім цього, у своїй зовнішній політиці воно все більше схилялося до союзу з Єлизаветою [7, 244-245]. На подальший розвиток Угорського королівства вплинула подальша політична криза в обох таборах. Якщо концепції ягеллонського Угорського королівства загрожував нейтралітет Польського королівства і пасивність угорської шляхти, то політичні плани Єлизавети не знаходили підтримки в габсбурзькій династичній політиці. Виснажлива боротьба між обома династіями зрештою змушена була прийти до компромісу. Цього вимагала і необхідність оборони країни від турецької експансії, особливо враховуючи поки що сприятливі наслідки з південного поля бою з 1440-1442 рр. (перемога угорських військ на чолі з Яном Гуняді над турецькими військами) [12, 174-177].

Перемоги Яна Гуняді над Османами прискорили і рішення Папи Римського примирити Єлизавету з Владиславом. З цією метою Євгеній IV в травні 1442 р. вислав до Угорського королівства досвідченого дипломата Юліана Цезаріні. Інтервенцію папської курії прийняли обидва табори. Наприкінці липня в Братиславі зібралися найвизначніші представники обох сторін. Вже перші переговори визначили, що Єлизавета не збирається відступати від своїх вимог. Сина вважала правомірним спадкоємцем Угорського королівства і погоджувалася лише на те, щоб змінити опікуєтво над Ладиславом на користь Владислава і надати йому регентську владу в Угорському королівстві. Допускала вона і можливість габсбурзько-ягеллонського зближення з усіма позитивними наслідками для Польського королівства, особливо володінням Силезії та Спиша. Хоч Владислав і погоджувався прийняти пропозиції Єлизавети, угорський сейм їх відкидав і настоював на своїх вимогах, висунутих ще в 1440 р. Крім цього, він не міг змиритися з тривалим приєднанням Спиша до Польського королівства. Єлизавета ж, навпаки, на естергомському з'їзді на-

давала перевагу укладанню договору. Також вона запропонувала видати свою старшу доньку Анну за Владислава і передати йому владу в Угорському королівстві як поручителю і охоронцю Ладиславових прав. Для себе вона побажала повернення колишніх королівських прав і підтвердження у володінні 13 комітатів, розташованих на словацьких землях і повернення декількох замків [7, 248].

Перебіг переговорів між Владиславом та Єлизаветою вплинув на обидва табори. Між воюючими сторонами було підписано ряд мирних угод, які на деякий час забезпечили словацьким землям мирне існування та покращення господарського становища. Супроводжуючим знаком наближення підписання остаточної мирної угоди між Владиславом та Єлизаветою був розпуск жовнірів з обох таборів.

Фактично 13 грудня в Рабі була підписана угода, яка Єлизаветі принесла значні політичні вигоди [2, 209]. Їй були повернуті замки в долині річки Ваг, вона залишилася володаркою Кошиць, Бार्дієва, Пряшева, Лёвочі, Кёжмарку, Братислави і Шопроня, зберегла за собою королівські права щодо естергомського архієпископства і єпископств у Рабі та Нітрі. До 23 квітня 1443 р. їй мали повернути і замки у Липтовському комітаті. Отже, якщо укладена угода і не вдовольнила усі вимоги Єлизавети, все-таки рабський договір зберіг дане, війною здобуте, становище та регламентував його. Єлизаветі залишилося мале «королівство», але стратегічно дуже важливе. Однак їй не пощастило довго насолоджуватися здобутими перемогами. Через чотири дні після підписання миру королева Єлизавета раптово померла [22, 283].

Однак жодна зі сторін підписаний договір не вважала важливим. Владислав Ягеллонський вже через декілька днів після смерті Єлизавети почав активно готуватися до наступу проти їскрівців. Єгерський єпископ Шимон також не приховував своїх замислів і збирав сили проти Їскри.

Їскра, головний капітан короля Ладислава, 13 січня 1443 р. оголосив Відню, що разом з містами, які знаходяться на боці Ладислава, збирається порушити мир, оскільки йому та його людям завдаються значні шкоди з боку поляків [20, 241]. В результаті, перемир'я порушувалося з обох боків. Владислав зі своїм військом під головуванням капітана Чапка вже у лютому безуспішно напав на Раб. Їскра також вдався до активних дій. 15 серпня 1443р. без великих зусиль він здобув Списький замок, в результаті чого весь Спиш, окрім Подолинця (зберігав вірність королю Владиславу), був під владою Їскри [21, 139].

Естергомський архієпископ Діоніз, нітранський єпископ та більшість шляхтичів, прибічників Ладислава, звернулися до Фрідріха з

проханням втрутитися в конфлікт. Акції римського короля викривали слабу орієнтацію у політичній ситуації в Угорському королівстві. Тоді ж він звернувся до Владислава з проханням, аби залишив країну у спокої і покинув її. На 30 травня він скликав стани країни до Братислави. Якимсь вплинути на дану ситуацію спробував кардинал Юліан. Фрідріх III 16 серпня уклав від імені Ладислава Погробка, австрійських герцогів Альбрехта та Сигізмунда угоду з Фрідріхом Цельським, яка була спрямована в основному проти Владислава I [4, 9]. У зв'язку з цим, завданням кардинала Цезаріні було паралізувати цей союз і привести Фрідріха до укладення миру. Однак йому це не вдалося. Він зумів лише вмовити Фрідріха перенести введення в дію серпневої угоди до кінця вересня 1444 р.

Дипломатичний успіх Цезаріні вплинув і на подальші переговори між обома таборами. Так, 1 вересня було підписано перемир'я на 13 місяців, до 29 вересня 1444 р., між єгерським єпископом Шимоном та Яном Їскрою, який, окрім посади головного жупана Шаріша і капітана Кошиць та Лёвочі, отримав і інші міста та замки разом з королівськими прибутками, які належали покійній королеві. Угода повністю підтверджувала могутнє становище Їскри. Владислав надавав Їскрі на зайнятих землях всі королівські привілеї, право збирати усі грошові прибутки з торгівлі та виробництва, податки та мита. Обидві сторони гарантували одна одній особисту та маєткову охорону, свободу торгівлі та пересування [5, 289].

Однак, слід зазначити, що господарські аспекти – необхідність покращення економічного становища в обох таборах, яке досить серйозно постраждало від довготривалих збройних сутичок, – не були головними мотивами, які спонукали обидві сторони, особливо Владислава I, до поступок та примирення. Найбільше покращення політичного та економічного становища всієї країни, перенасиченого постійними внутрішніми збройними конфліктами, які загрожували перерости у міжнародні, вимагала необхідність консолідації внутрішніх взаємостосунків. Владислав потребував концентрації військового потенціалу цілої країни для боротьби із султаном.

Військові успіхи Яна Гуняді в 1441-1442 рр., тиск папської курії, яка вимагала вигнання турків з Європи, посилювали войовничість Владиславового війська. Перемоги об'єднаного польсько-угорського війська над турками у свою чергу мали довести також і обґрунтованість політичної моделі, яку обстоювали єпископ Олешницький та Шимон з Розганов'єць.

Папа Євгеній IV у своїй буллі від 1 січня 1443 р., адресованій «християнському світу», закликав європейських володарів, до спільного

виступу проти османів. План передбачав координацію наземних військ з флотом. Угорські та польські війська мали проникнути із заходу на турецькі землі в Європі, а флот, озброєний Папою, Венеційською республікою та іншими державами, мав зайняти позиції в районі Дарданеллів та Боспору, щоб там завадити переміщенню турецьких військ до Європи і теж почати наступ на турецькі землі з моря. Поки акція на морі зазнавала поразки через слабу підтримку європейських володарів, військова кампанія Владислава I успішно втілювалася в життя. Військова кампанія Владислава проти турків розпочалася в липні 1443 р. і в кінці цього ж року закінчилася перемогою угорських військ. І на цей раз особливо відзначився Ян Гуняді, який 5 січня 1444 р. здобув остаточну перемогу над турецьким військом [1, 207].

Перемога угорських військ розворушила політичну атмосферу в Європі. Однак, великим був лише моральний успіх, оскільки з військової точки зору здобуті перемоги, окрім серйозних людських втрат в місцевих елітних турецьких частинах, не завдали османській імперії значних територіальних втрат. Територіальних успіхів досягнув лише Ян Бранковіч, який відвоював сербські землі (в 1439 р. турки напали на сербів і поклали край незалежності Сербської деспотії). В оточенні Владислава було прийнято рішення, на початку літа знов виступити проти турків.

В результаті цього Владислав, у першу чергу був змушений забезпечити внутрішню консолідацію в Угорському королівстві. На початку квітня він скликав до Буди державний сейм, на якому зібралось 218 представників угорських станів з перевагою Владиславових прихильників. Були, звісно ж, і представники малолітнього Ладислава, серед яких архієпископ Діоніс, Ян Їскра, Томаш з Римавської Сечі, Август з Шаланек і Бартоломей Франкапан [7, 252].

Політична роз'єднаність угорських станів показала вже перед засіданням сейму, коли частина супроводу Понграця зі Св. Мікулаша, всупереч охороні короля, прихильниками Владислава була ув'язнена і побита. Їскра, який мав більший авторитет, але не більшу прихильність, після цієї події не почувався безпечно і 15 квітня, разом з багатьма прибічниками Ладислава Погробка, з допомогою Владислава покинув Буду [3, 204]. Безсумнівно, що таким ставленням угорських магнатів до Їскри, володаря словацьких земель, порушувався не лише охоронний лист сейму, але порушувався й мир, укладений у Спишській Новій Весі. Можливо навіть, що саме через це Їскра не приєднався до королівської армії, яка готувалася до війни з турками.

Однак ці події аж ніяк не вплинули на

роботу державного сейму. Заради зміцнення внутрішнього спокою і правової безпеки угорські стани зобов'язалися зміцнити авторитет та силу короля. Сейм підтвердив компетенцію короля позбавляти та присвоювати королівські звання та посади в країні. Сейм схвалив ряд заходів в галузі господарства, які забезпечували відчуження суспільних прибутків на користь королівської корони. Подальші заходи сейму стосувалися володіння мастками. Яну Їскрі угорські стани запропонували утримувати жовнірів з власних прибутків або віддавати всю данину і отримувати жолд (платню) для своїх вояків із загальної королівської скарбниці. Подальші ухвали стосувалися королівського монополного права карбування монет, організації комітатських судів, патронатного права тощо.

На закінчення сейму Владислав I зобов'язався, що упродовж року здійснить військовий похід на Візантію. Рішення державного сейму були перемогою Владиславового політичного табору. Угорській шляхті, вірній ідеї політично сильної угорсько-польської унії і координованого наступу на Османську імперію вдалося зміцнити авторитет Владислава I, короля Угорщини та Польщі. Всі прийняті заходи та ухвали сейму мали стати виходом з політичної кризи, майже 5-річної деструкції господарського життя в країні, і в політичній сфері рішення сейму мали вирішити те, що Владиславові не вдалося ліквідувати військовими методами, або ж, принаймні, на деякий час паралізувати проладиславський табір.

Однак перед тим, як вирушити у військовий похід, Владислав змушений був забезпечити Угорське королівство від можливого військового наступу, на цей раз – з боку головної політичної опори Ладиславового табору, німецького цесаря Фрідріха III. На вимогу кардинала Юліана римський король Фрідріх вислав у травні 1444 р. до Буди посланців, які принесли проект документу про продовження перемир'я. Проект перемир'я обурило Владиславових чиновників, оскільки Фрідріх титулував Владислава лише польським королем, а свого племінника Ладислава – королем Угорщини [4, 44]. Конфлікт між Фрідріхом та Владиславом загрожував перерости із дипломатичного у збройний. Тільки завдяки клопотанню кардинала Юліана, який вмовив Владислава I особисто обговорити з посланцями Фрідріха умови договору, мирна угода була нарешті підписана, збройного конфлікту вдалося уникнути. Перемир'я укладалося до 21 травня 1446 р. Безсумнівно, ця угода разом з ухвалами державного сейму значно вплинула на прихильників обох таборів, які, у свою чергу, уклали і між собою перемир'я.

Угода між володарями, поточні переговори короля Владислава з турецькими посланцями і, звичайно, близьке завершення перемир'я

від 1 вересня 1443 р. стали приводом для Їскрового оголошення, яке пролунало 20 липня 1444 р. В ньому головний капітан короля Ладислава виступив за мирне співіснування з Владиславом, з його основними представниками – єпископом Шимоном та палатином Вавринцем з Гедервару, а також з іншими сановниками країни і мешканцями міст в Угорському королівстві. Ян Їскра запропонував укласти перемир'я від 21 травня 1444 р. на два роки, тобто до 24 квітня 1446 р [5, 292].

У листі Їскра пропонував, щоб під час перемир'я обидві сторони утрималися від убивств, заповідання шкоди та інших злочинів. Пропонував для обох сторін карбувати монети однакової цінності. Податок («*Lusum camerae*») під час перемир'я мав збиратись з маєтків підданих на користь Ладислава; з королівських маєтків Владислава I та маєтків його родичів – на його користь. Під час перемир'я жодна зі сторін не має права будувати нові укріплення та захоплювати укріплення противника. Заборонялося вводити нові податки, та оподатковувати ті території, які до цих пір були звільнені від сплати податків. Запевняв, що десятина та інші сплати на користь церкви будуть сплачуватися безперервно. Далі вимагав забезпечити безпеку для купців та вільне пересування по країні. Їскра також інформував, що до мирної угоди вже приєдналися єпископ Шимон з Розганов'єць та Вавринець з Гедервару.

Поступливість Владислава I на користь Фрідріха I та Яна Їскри була викликана необхідністю подолати всі перешкоди, які могли б стати на заваді початку протитурецького походу.

4 серпня 1444 р. Владислав I, незважаючи на довготривалі переговори з турецькими послами стосовно укладення миру, під впливом найбільших прихильників війни з турками (кардинал Цезаріні) видав маніфест, в якому зобов'язувався вести війну проти османів, і 20 вересня розпочав свою осінню кампанію [24, 9]. Однак на цей раз перевага була на боці султана Мурада I 10 листопада у битві під Варною угорські війська зазнали нищівної поразки. Угорський та польський король загинув на полі бою, Ян Гуняді покинув залишки війська і втік. Під час втечі загинув кардинал Цезаріні. В битві загинули також Шимон з Розганов'єць, Ян де Домініс, Штефан Батгор та інші визначні угорські магнати [10, 177].

Смерть Владислава I та поразка угорських і польських військ, в яких воювало багато чехів, мораван і словаків, не були наслідком лише військово-тактичної незрілості молодого короля, ані наслідком невдач папського флоту та зусиль візантійського цесаря. Причини поразки Владислава слід шукати у внутрішньополітичному становищі Угорського королівства, укладеному багаторічною громадянською

війною, та у зовнішньополітичних зв'язках, які склалися на той час між усіма європейськими країнами.

Політична розбіжність угорської спільноти, політичне та військове суперництво прихильників Владислава I та малого Ладислава Погробка у насадженні власної державної моделі, виснажлива внутрішня війна, накінець ані укладення перемир'я в Угорському королівстві, не дозволило сформувати сильну угорську армію. Королівській армії бракувало загартованих у тривалих війнах військ Яна Їскри та військових загонів інших угорських шляхтичів. Аналізуючи зовнішньополітичні відносини тогочасної Європи, слід особливу увагу звернути на негативну роль, яку відіграло ставлення Фрідріха III до Угорського королівства. В ширшому контексті, небажання західноєвропейських володарів взяти участь в акціях Угорського королівства проти експансії Османської імперії в південній та східній Європі значно послабила політичну та військову діяльність та спроможність угорських військових походів в 1443-1444 рр.

Проягеллонський політичний табір, упроваджуючи польсько-угорську унію, в результаті Варненської катастрофи втратив не лише уособлювача (короля Владислава) цієї політичної моделі, але й її головних ідейних основоположників (Шимон з Розганов'єць). Смерть Владислава I та інших феодалів означувала крах домінуючого політичного угруповання угорської шляхти в 1440-1444 рр.

Очевидно, ще не знаючи про наслідки битви при Варні, 30 листопада в Кошиці зійшлися представники Польського королівства на чолі з краківським єпископом Олешницьким з Яном Їскрою, королівським капітаном і шаришським жупаном та іншими чиновниками, а також представниками міст, замків і сіл, щоб укласти дворічне перемир'я [20, 258].

Умовами перемир'я було взаємне повернення окупованих земель, утримання від грабунків, полонів та нових конфліктів. Проголошувалася свобода пересування. Обидві сторони зобов'язувалися не відбирати один від одного замки або кріпості та не будувати нові замки. Мали скасуватися самовільно встановлені мита та «тридцятки». Жодна зі сторін не мала приймати бандитів та злочинців, а всіх полонених мали відпустити на свободу. Їскра, укладаючи перемир'я, ратував за стабілізацію своїх позицій на словацьких землях, а Збігнев Олешницький примиренням з Їскрою хотів дати можливість Владиславу I повністю присвятити себе турецькій війні. Перемир'ям знову підтвердилося домінуюче становище Яна Їскри на словацьких землях, яке, у свою чергу, порушувало цілісність угорсько-польської унії.

Однак результат битви при Варні значно змінив подальший політичний розвиток в

Угорському королівстві. Поразка короля та його смерть полегшили переростання кризи у феодальну анархію. Падіння центральної влади та нечуваний ріст могутності шляхти після 1444 р. негативно вплинули на становище Угорського королівства, розвиток господарства, внутрішньої та зовнішньої торгівлі, становище підданих та міської бідноти; призвели до повного занепаду військового потенціалу країни. Битва при Варні також стала вирішальним кроком у встановленні домінування турків у Європі. В 1453 р. турки завоюють Константинополь і покладуть край Візантійській імперії. Угорські прикордонні області, а через деякий час і власне землі Угорського королівства опиняться на декілька століть у турецькому ярмі.

Отже, через антагонізм обох політичних угруповань не перемиг жоден з кандидатів на угорський престол. В той час, як всю військову могутність необхідно було сконцентрувати на боротьбі проти османських військ, міжособні конфлікти переросли у внутрішню феодальну громадянську війну. Війна 1440-1444 рр. мала деструктивні наслідки для нормалізації політичного клімату не тільки в Угорському королівстві, але й у Польщі. Всупереч частим перемирям та договорам, особливо після смерті королеви Єлизавети в кінці 1442 р., війна виснажила економіку та військовий потенціал країни якраз в той час, коли угорські війська в південних та південно-східних прикордонних областях Угорського королівства, а пізніше – і на Балканах вели жорстокі бої з військами османської імперії.

Поляризація політичних сил в Угорському королівстві та внутрішня війна 1440-1444 рр. негативно вплинули і на фінансові та економічні можливості країни, на процвітання міст та маєтків, внутрішню та зовнішню торгівлю. Існування двох політичних таборів і поразка угорських проягеллонських сил при остаточному вирішенні внутрішньополітичних питань як для Угорського королівства, так і для короля Владислава мали негативні наслідки. Владиславові I не вдалося завоювати угорську корону, а разом з цим і встановити ягеллонську гегемонію в Центрально-Східній Європі. Довготривалий конфлікт призвів до дестабілізації як економічного, так і політичного становища в країні, яка затяглася на довгі роки, оскільки країна залишилася без центральної влади, а угорські магнати, у свою чергу, були дуже амбіційними. В Угорському королівстві розпочався довготривалий період феодальної анархії, міжособних воєн за угорську корону, головними претендентами на яку стали Ян Гуняді, могутній угорський магнат, визначний полководець Владислава I та Ян Їскра, головний капітан Ладислава I, володар усіх словацьких земель.

Не можна також залишити поза увагою

наслідки, які мало габсбурзько-ягеллонське протистояння для словацьких земель. Словацькі землі, які входили до Угорського королівства, мали велике стратегічне значення та значний економічний потенціал. Саме тому ці землі стали основним об'єктом зазіхань з обох сторін. Тут відбувалися найзапекліші військові битви прибічників обох таборів. Комітатська та вища шляхта на боці проягеллонського табору воювала проти військової сили торгових та гірничо-промислових міст і чужих жовнірських військ, які стояли на боці прогабсбурзького табору. Зрештою, навіть смерть королеви Єлизавети та укладене в 1443 р. перемиря між представниками обох угруповань не забезпечили для стратегічно дуже вигідно розташованих словацьких земель мирне та спокійне існування.

Війна за владу 1440-1444 рр. мала для словацьких земель як позитивні, так і негативні наслідки. В першу чергу, завдяки перемозі прогабсбурзького табору словацькі землі вперше стали на деякий час незалежними від Угорського королівства та були об'єднані в окреме мале «королівство» під владою Єлизавети та Яна Їскри. Це «Єлизаветине королівство», у свою чергу, стало на заваді швидкому впровадженню в життя ідеї угорсько-польської унії та територіально роз'єднало ці два королівства. За цей період значно зросло ремісниче виробництво, сільське господарство та торгівля на цих землях, оскільки війна потребувала значних фінансових та матеріальних ресурсів. Проте все ж таки негативні наслідки війни були набагато більшими ніж позитивні. Непомірні податки та фінансові вимоги і позики, які змушені були сплачувати міста, щоб підтримувати боєздатність війська, з часом все більше виснажували торгові та шахтарські міста і феодальні маєтки сучасної Словаччини. Військові події негативно вплинули на маєтково-правове становище населення та господарську діяльність на словацьких землях. Насильне привласнення та дарування королівських та місцевих податків, порушення права карбування монет, окупація та присвоєння конфіскованих маєтків, обмеження ярмарків та торгів, насильницьке стягування митних зборів, самовільне впровадження мит та «тридцятків», грабунки та підпали з боку обох таборів були щоденним явищем. На кінець збройної боротьби словацькі землі знаходилися в досить скрутному становищі. Був повністю вичерпаний господарський та військовий потенціал, паралізована внутрішня та зовнішня торгівля, зруйновані замки та феодальні маєтки, люди були знесилені постійною працею та участю у військових акціях. Словацькі землі, так само як і все Угорське королівство, потребували негайної стабілізації політичного та економічного становища, вільного пересування і торгівлі, мирного існування. З точки зору потреб Угорської держави, який

загрозувала Османська імперія, прогабсбурзька концепція політичної влади в Угорському королівстві, реалізована в Їскровому геополітичному положенні на словацьких землях, була негативним явищем. Марні зусилля, спрямовані на ліквідацію габсбурзьких володінь, які знаходилися

в управлінні Яна Їскри, забирали елітні угорські військові сили так потрібні для боротьби проти турецької експансії, а також неабияк послаблювало політичну та господарську силу Угорського королівства.

1. Дворнік Ф. Слов'яни в Європейській історії та цивілізації / Дворнік Ф. – К.: Дух і літера, 2005. – 494 с.
2. История Венгрии. В трех томах. Т. I. / [под ред. Т. М. Исламова, А. И. Пушкаша, В. П. Шушарина]. – Москва: Наука, 1971. – 644 с.
3. Anály alebo kroniky slávneho kráľovstva spísané Jánom Dlugoszom (roky 1439-1444) // Pramene k dejanam Slovenska a slovakov. VI. Pod osmanskou hrozbou // [zost. J. Lukačka]. – Bratislava: Literárne informačné centrum, 2004. – 375 s.
4. Bogdan H. Historie Habsburku. Sedm století rodu / Bogdan G. – Praha: Nakladatelství Brána, 2003. – 272 s.
5. Botto J. Ján Jiskra na Slovensku // Slovenske pohľady. – 1901. – R. 21. – Č. 6. – S. 281-300.
6. Dejiny Bratislavy. – Bratislava: Obzor, 1966. – 569 s.
7. Kartous P. Habsbursko-jahelovské dvojvládí v Uhorsku v rokoch 1440-1444 (Začiatky Jiskrovej vojenskej činnosti na území Slovenska) // Historické štúdie – 1980. – R. XXIV. – S. 225-261.
8. Kartous P. Ukradnutá kráľovská koruna. Svedectvo o korunováci Ladislava Pohrobka // Historická revue. – 1992. – R. III. – Č. 6. – S. 8-10.
9. Kniha kráľov. Panovníci v dejinách Slovenska a slovakov // [zost. V. Segeš]. – Bratislava: Vidavateľstvo KLEIO, 1998. – 300 s.
10. Kovač D. Kronika Slovenska I. Od najstarších čas do konca 19 storočia / Kovač D. – Bratislava: Fortuna Print & Adox, 1998. – 616 s.
11. Krieger K.-F. Habsburkové ve středověku. Od Rudolfa I. (1218-1291) do Fridricha III (1415-1493) / Krieger K.-F. – Praha: Argo, 2003. – 256 s.
12. Kronika Jána z Turca // Kroniky stredovekého Slovenska. Stredoveké Slovensko očami kráľovských a mestských kronikárov // [zost. J. Sopko]. – Budmerice: Vidavateľstvo RAK, 1995. – 384 s.
13. Kronika uhorských kráľov zvaná Dubnická // [zost. J. Sopko]. – Budmerice: Vidavateľstvo RAK, 2004. – 239 s.
14. Kučera M. Cesta dejinami. Stredoveké Slovensko / Kučera M. – Bratislava: Perfekt, 2002. – 229 s.
15. Memoriál Heleny Kottanerovej // Pramene k dejanam Slovenska a slovakov. VI. Pod osmanskou hrozbou // [zost. J. Lukačka]. – Bratislava: Literárne informačné centrum, 2004. – 375 s.
16. Mišik M. Husiti na Slovensku / Mišik M. – Banská Bystrica, 1928. – 329 s.
17. O panstve Jána Jiskru na Slovensku, o Pongracovi z Liptovského Mikuláša a bratříkoch // Dokumenty slovenskej národnej identity a štatnosti I // [zost. Beňko J. a kol.]. – Bratislava: Dom slovenskej literatúry, 1998. – 525 s.
18. Oslanský F. Ján Jiskra z Brandýsa a Slovensko // Historické štúdie. – 1995. – R. 36. – S. 49-67.
19. Pražak R. Maďarsko / Pražak R. – Praha: Nakladatelství Libri, 2005. – 134 s.
20. Ratkoš P. Jiskra a bratřici na Slovensku // Slovensko. – 1951. – R. XVI. – Č. 8. – S. 239-245.
21. Špirko J. Husiti, jiskrovci a bratřici v dejinách Spiša 1431-1462 / Špirko J. – Levoče: Vydal Spišský dejepisny spolok v Levoči, 1937. – 157 s.
22. Tibénsky J. Slovensko. Dejiny. I / Tibénsky J. – Bratislava: Obzor, 1971. – 856 s.
23. Vach M. Jan Jiskra z Brandýsa a politický zápas Habsburký s Jaggellovci o Uhry v letech 1440-1442 // Historické štúdie. – 1957. – R. III. – S. 172-227.
24. Vollman M. Jagelovci na uhorskom trone // Historická revue. – 2005. – R. XVI. – Č. 1. – S. 8-9.

РЕЗЮМЕ

БОРЬБА ЗА ВЕНГЕРСКИЙ ТРОН МЕЖДУ ГАБСБУРГАМИ И ЯГЕЛЛОНИМИ И ПОЗИЦИЯ ЯНА ИСКРЫ (1440-1444)

Шпонтак К.Е. (Ужгород)

В данной статье речь идет о борьбе за венгерский трон между польской династией Ягеллонов и немецкой династией Габсбургов за венгерский трон в 1440-1444 гг. После смерти венгерского короля Альбрехта Габсбурьского (1439 г.) венгерский знать разделилась на два лагеря: прогабсбурьский во главе с вдовой короля Альбрехта Елизаветой, который провозгласил королем Венгерского королевства новорожденного сына Альбрехта Ладислава Погробка и проягеллонский, который избрал на венгерский престол польского короля Владислава. Между ними завязалась продолжительная военно-политическая борьба за власть, которая продолжалась в течение трех лет. Больше всего отличился в этой борьбе Ян

Искра из Брандыса, возглавлявший войска Елизаветы и во время войны сумел отвоевать и объединить под своей властью почти все словацкие земли, которые тогда входили в состав Венгерского королевства. Война между Елизаветой и Владиславом не принесла им желаемых результатов, поскольку оба преждевременно погибли. Эта война негативно отразилась как на экономическом, так и на политическом положении Венгерского королевства и стала началом долгой борьбы между Габсбургами и Ягеллоны не только за венгерскую корону, но и за установления своей гегемонии в Центрально-Восточной Европе.

Ключевые слова: Венгерское королевство, династия Габсбургов, династия Ягеллонов, Елизавета, Владислав I, Ладислав Погробок, Ян Искра, борьба, венгерский трон.

SUMMARY

STRUGGLE FOR THE HUNGARIAN THRONE BETWEEN THE HUBSBURGS AND YAGELLONS AND THE POSITION OF JAN YISKRA (1440-1444)

K. Shpontak (Uzhhorod)

In this article we are talking about fighting for the Hungarian throne between the Polish dynasty of Yagellons and Austrian dynasty of Habsburgs for the Hungarian throne in the 1440-1444. After the death of Hungarian King Albrecht Habsburh (1439) Hungarian nobility was divided into two camps. Habsburh's dynasty supporters was led by King Albrecht's widow Elizabeth. They proclaimed Albrecht's new-born sun Ladislav Pohrobok as a king of the Hungarian kingdom. Another camp was support Yagelon's dynasty and chose polish king Vladislav on the Hungarian throhe. Between them there was a continued military and political power struggle, which lasted for three years. The most distinguished in this fight Ian Yiskra from Brandýs, who was led Elizabeth's troop. Under his authority was conquer and unite almost all Slovak lands, which at that time belonged to the Hungarian kingdom, during the war. War between Elizabeth and Vladislav not brought them the desired results, because of their prematurely death. This war was negatively reflected on the economic and the political situation of the Hungarian kingdom and marked the beginning of a long struggle between the Habsburgs and Yagellons not only for the Hungarian crown, but also establish its hegemony in Central and Eastern Europe.

Key words: Hungarian Kingdom, dynasty of Habsburgs, dynasty of Yagellons, Elizabeth, Vladislav I, Ladislav Pohrobok, Ian Yiskra, struggle, the Hungarian throne.

УДК 94(437) "14/15":284

ПРОНИКНЕННЯ РЕФОРМАЦІЙНИХ ІДЕЙ МАРТИНА ЛЮТЕРА НА ЗЕМЛІ ЧЕСЬКОЇ КОРОНИ

Волошин Т.І. (Ужгород)

Виступ монаха-августинця з Ейслебену, що в Тюрингії, Мартина Лютера 31 жовтня 1517 р. з 95 тезами проти торгівлі індульгенціями, що послужило початком німецької Реформації, знайшов широкий відгук і на землях Чеської корони. Проте зближення поглядів поміркованої чеської гуситської церкви, що постала під впливом проповідей чеського реформатора Яна Гуса (1371–1415), з ідеологією німецького реформованого християнства проходило дуже поволі і з великими застереженнями. Як відомо, чеських поміркованих гуситів називали «утраквістами» або чашниками. Їх програмними документами стали чотири «Празькі артикули» і символ – чаша: приймання причастя з чаші з хлібом і вином для всіх вірників (лат. *sub utraque specie*, звідси «чашники», «утраквісти»); покарання всіх без винятку за гріхи, злочини і проступки (тобто, рівність всіх перед законом); свобода проповіді слова Божого (тобто, свобода слова); заборона церковним діячам участі у світській владі і набутті багатства [3, 156-157].

Мета нашої наукової студії полягає у розкритті шляхів проникнення німецьких реформаційних ідей на Чеські землі, та простеженні впливу цих ідей на церковне життя чеського суспільства. У вітчизняній історіографії це питання на сьогодні залишається майже не вивченим. Широко опрацьовано цю проблему такими чеськими істориками, як Йозеф Яначек [12, 686], Амадео Молнар [14, 141–142], Ярослав Гол [9, 127]. Франтішек Міхалек Бартош [3, 234–235], Фердинанд Грейса [10, 244–247, 251–252, 259–260].

У період гуситської революції (1419–1471) чеське суспільство опинилося в ізоляції, хоча й частковій, від Західної і Південної Європи. Папський Рим і католицька Європа вперто трималися тези про гуситів як еретиків, хоча гуситська церква і її ієрархи так і не наважились відокремитися від Риму і вважали себе частиною католицької церкви щоправда частково реформованою. Як відомо, між поміркованими гуситами і католицькою